



# انتشارات دلیلهما

حقیقت و رجعت (مباحث و رجعت ۱)

آیت الله محمد سند

انتشارات دلیلهما

ترجمه: علیرضا قاسمی

چاپ سوم: زمستان ۱۴۰۰

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

چاپ: نگارش

شابک: ۶-۹۸۳-۳۹۷-۹۶۴-۹۷۸

تلفن و شماره: ۳۷۷۴۴۹۸۸ - ۳۷۷۳۳۴۱۳ (+۹۸۲۵)

دفتر مرکزی: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه ششم، واحد ۶۱۲ و ۶۱۳  
(ارتباط با ما) [Info@dalilema.ir](mailto:Info@dalilema.ir) | [www.dalilema.ir](http://www.dalilema.ir) (خرید آنلاین)

۲۵/۳

## مراکز پخش

قم. خیابان معلم. مجتمع ناشران. طبقه B. واحد ۴۴ | تلفن: ۳۷۷۴۴۹۸۸ و ۳۷۷۳۳۴۱۳  
قم. خیابان صفائیه. رویروی کوچه ۳۸ | تلفن: ۳۷۷۳۷۰۰۱ و ۳۷۷۳۷۰۱۱  
تهران. خیابان انقلا ب. خیابان فخر رازی. | تلفن: ۶۶۴۶۴۱۴۱  
مشهد. چهارراه شهداء. ضلع شمالی باغ نادری. کوچه شهید خوراکیان. مجتمع گنجینه کتاب. طبقه اول | تلفن: ۳۲۲۳۷۱۱۳-۵



انتشارات دلیلهما  
[www.dalilema.ir](http://www.dalilema.ir)

مرکز نشر و پخش کتب معارف اهل بیت (ع)  
۹ سال ناشر نمونه و برگزیده کشوری  
با تولید بیش از ۱۰۰۰ عنوان کتاب

سرشناسه: سند، محمد، ۱۳۸۲ - ق.  
عنوان قراردادی: الترجمة بين الظهور والمعاد فارسی  
عنوان و پدیدآور: حقیقت و رجعت / محمد سند؛ ترجمه علیرضا قاسمی.  
مشخصات نشر: تهران: دلیلهما، ۱۳۹۴.  
مشخصات ظاهری: ۲۰۲ ص.  
فروست  
شابک: 978 - 964 - 397 - 983 - 6

وضعیت فهرست نویسی: فیا  
یادداشت: کتابنامه.  
موضوع: رجعت  
موضوع: رجعت -- احادیث  
موضوع: آخرالزمان  
شناسه افزوده: قاسمی، علیرضا، ۱۳۶۹ - مترجم  
رده بندی کنگره: BPT۲۲۲ / ۴ / ۳۰۴۱ / ۱۳۹۴  
شماره رده دیویی: ۲۹۷ / ۴۴  
شماره کتابشناسی ملی: ۴۱۷۸۶۷۲

## فهرست

- سخنی از جنس مقدمه ..... ۵  
پیشگفتار ..... ۷

### ۱. روش شناسی تحقیق در مباحث معرفتی / ۱۱

۱. علل عدم پژوهش گسترده بر آموختن رجعت ..... ۱۵  
۱. درگیری علمی با مخالفین ..... ۱۵  
۲. دشواری تحقیق ناشی از پیچیدگی مباحث ..... ۱۵  
۳. پراکندگی روایات رجعت ..... ۱۶  
۴. عدم درک صحیح اهل ادیان و مذاهب از رجعت ..... ۱۶  
۵. اصطکاک سیاسی رجعت با حکومت خلفا ..... ۱۷  
۲. روش شناسی بررسی رجالی در باب رجعت ..... ۱۸  
۱. تفکیک بین مسائل اصلی و جزئیات ..... ۱۸  
۲. معیار سنجش اعتبار روایات ..... ۱۸  
۳. نقش روایات ضعیف السند در مباحث اعتقادی ..... ۲۰  
۴. ارزش تواتر و استفاضه معنوی استنباطی ..... ۲۰  
سبب حصول اطمینان و تحصیل تواتر ..... ۲۱  
۵. اقسام ترادف و ارزش کاربردی هر یک ..... ۲۲

- ۲۳..... مترادف لغوی
- ۲۳..... مترادف عقلی
- ۲۴..... مترادف وجودی
- ۲۵..... ۳. روش بزرگان در بازپژوهی مباحث رجعت
- ۲۵..... [۱] شیخ صدوق و شیخ حرّ عاملی
- ۲۸..... [۲] شیخ احمد احسائی
- ۲۹..... [۳] شیخ محمد بن عبد علی آل عبد الجبار القطفی
- ۲۹..... بررسی نظریه شیخ محمد آل عبد الجبار
- ۴۰..... [۴] شیخ حسین بن علی بن زعل
- ۴۱..... ۴. تلخیص نگاه بزرگان به رجعت از زوایای مختلف
- ۴۳..... نقد اسلام علامه طباطبایی و شیخ احمد احسائی
- ۴۵ / ۳ ..... حقیقت رجعت
- ۴۷..... رویکردهای گوناگون به رجعت
- ۴۷..... ۱. رجعت، نوعی معراج
- ۴۸..... ۲. رجعت، همان تناسخ
- ۴۸..... ۳. رجعت، نوعی انکار مرگ
- ۴۹..... ۴. رجعت، عرصه بیزاری از خلفا
- ۵۲..... ۵. رجعت، بازگشت حکومت دنیا به ائمه علیهم السلام
- ۵۷..... ۶. رجعت، نمونه‌ای از معاد جسمانی
- ۵۸..... ۷. رجعت، تطوری از حیات برزخی
- ۶۲..... ۸. رجعت، فرود از آسمان و برزخ
- ۷۱..... ۹. رجعت، ادامه نشئه برزخ
- ۷۲..... اشتباه شیخ احمد احسائی
- ۷۴..... اشتباه فیض کاشانی

۱۰. رجعت، زنده کردن مردگان به دست امام به اذن خداوند ..... ۲۵۱
۱۱. رجعت، نوعی تناسخ ..... ۲۵۱
- تفاوت رجعت و تناسخ ..... ۲۲۱
- تفاوت رجعت و ظهور ..... ۲۷۰
- تفاوت رجعت و کَرّة ..... ۵۷۱
- تفاوت رجعت و ایاب ..... ۲۷۱
۱۲. رجعت، بیدار شدن از خواب مرگ ..... ۱۸۱
- نکاتی چند درباره مرگ و خواب ..... ۳۸۱

### ۳. تکلیف در رجعت / ۱۰۷

۱. دو پرسش مهم ..... ۱۰۹
- پاسخ به دو پرسش ..... ۱۱۰
۱. یاری نکردن حافظه پس از فراموشی شدن ..... ۱۱۰
۲. رسوخ پلیدی‌ها در نفس، مانع توبه است ..... ۱۱۱
۳. عدم قبول توبه به معنای انقطاع تکلیف نیست ..... ۱۱۲
۴. شریعت منقطع می‌شود نه دین ..... ۱۱۳
۵. رجعت از عوالم دنیاست ..... ۱۱۵
۲. جبر و اختیار در رجعت ..... ۱۱۸
- تحلیل روایی برای امتداد تکلیف در رجعت ..... ۱۱۹
۱. درجات اختیار و سلب اختیار ..... ۱۱۹
۲. انتخاب مؤمن در قبر ..... ۱۲۵
۳. تکلیف بر مدار حجّیت در رجعت ..... ۱۲۶
- نمونه‌هایی از افعال اختیاری در قیامت ..... ۱۲۸
- شاهد دیگری بر تدریجی بودن انقطاع توبه ..... ۱۳۰
- بررسی و تحلیل سدّ باب توبه ..... ۱۳۴



## پیشگفتار

در آغاز سخن تذکر دو نکته ضروری به نظر می‌رسد:

نکته اول: آنچه در این نوشتار پیرامون گزاره رجعت و بررسی ابعاد و زوایای مختلف آن ارائه می‌شود با همه گستردگی اش از عهده تمام کردن کار - چنان که باید و شاید - بر نیامده است. متأسفانه علی‌رغم اینکه مسأله رجعت دارای مباحثی بسیار پیچیده، گسترده و عمیق است، اهل فن کمتر به آن پرداخته‌اند و میراث قابل توجهی در این زمینه به جا نگذارده‌اند تا هم اکنون سرمایه‌ای برای پژوهندگان باشد. این دقت و پیچیدگی از یک سو و آن خلأ علمی از سوی دیگر کار را مشکل‌تر نموده و پرداختن به همه جوانب مبحث رجعت و بررسی تمامی زوایای آن را غیر ممکن ساخته است.

با وجود آنکه حدود شش سال است که ما به پژوهش و بازکاوی

همه جانبه مسأله رجعت مشغولیم، اما همچنان خود را در گوشه و



کنارهای این دریای بی کران می یابیم، چنانکه گویی گامی برنداشته و راهی نپیموده ایم. این سخن را نه از سر گزافه سرایی و خیال پردازی، که از روی تحقیق و وجدان می گوئیم، زیرا به راستی رجعت - چنانکه هست - حقیقتی است عرشی که در تحقیق نکات و تبیین دقائق آن، نسل هایی از اندیشمندان خبره و کارآمد باید دست به دست یکدیگر بدهند تا مگر کاری بسزا از دست برآید؛ کاری که از یک نسل - با همه نیروهایش - بر نمی آید تا چه رسد به یک نفر!

از سوی دیگر، تشنگی فوق العاده نسل پژوهشگر حاضر را می بینیم که با اشتیاق هر چه فزون تر خواهان رمزگشایی از این پرونده پیچیده هستند و می خواهند ابعاد و زوایای تاریک و مبهم آن روشن گردد. بر این باوریم که نمی توان در این پرونده گامی را برداشت و حرف آخر را زد اما منتظر ماندن برای تکمیل پرونده، خود باعث از بین رفتن نکات دقیق یافته شده می گردد. لذا تصمیم گرفتیم مطالب یافته شده را در این قالب عرضه کنیم در حالی که پرونده را همچنان مفتوح می دانیم.

آنچه ما در این گام های نخستین به آن پرداخته ایم، تنها تجمیع مواد و پرداختن به پرسش ها و پاسخ ها درباره رجعت است و هنوز نوبت سازمان دهی و چارچوب بخشیدن به این مباحث نرسیده است و



بحث هنوز در دالان تحقیق و تدقیق قرار دارد. منشأ بحث، روایات و بسیاری از محورهای ابحاث معارفی در لابلای آیات و روایات و ادعیه و زیارات، پراکنده است و هنوز رمزگشایی نشده و حتی بخشی از آن‌ها در ابواب علم کلام و فلسفه نیز مطرح نگشته است. و این نکته با توجه به محدودیت ذهن بشری و عدم تناهی وحی الاهی، چیز عجیبی نیست. همین فاصله معنادار میان ذهن و وحی، منشأ بروز پرسش‌ها و اشکالاتی در زمینه‌های معارفی به ویژه رجعت شده است که دقت دوباره در خط به خط کتاب و سنت برآمده از عترت می‌تواند بهترین راهگشا در این زمینه باشد.

نکته دوم: گرچه بعد از این به تفصیل بیان خواهیم کرد که شناخت حقیقت رجعت چه تأثیر گسترده و عمیقی بر ابعاد شخصیتی و افکار و رفتار انسان می‌تواند داشته باشد، اما اشاره‌ای گذرا به این تأثیرات مثبت که می‌تواند زندگی اشخاص را به حیاتی پاکیزه مبدل سازد، خالی از لطف نیست. شناخت رجعت، کراهت و ترس از مرگ را برای انسان از بین می‌برد و حتی - با توجه به دنیایی که پس از آن در انتظار اوست - نوعی انس و آرامش برایش به ارمغان می‌آورد و با اشتیاقی بیان نشدنی سعی می‌کند عوامل زمینه‌ساز دنیای آینده‌اش از کفش بیرون نرود.

رجعت تنها یک نشئه و مرحله زمانی به عنوان معاد اصغر نیست بلکه خود، منظومه‌ای در راستای تفسیر پوشیده‌های اصول عقاید و زبانی برای ترجمان اشاره‌های معارفی است. لذا روشی تحقیقی و تحلیلی برای قرائت مواد و فهم متون دینی می‌طلبد که از راز و رمز معارف آخرالزمانی و معارف امامتی پرده بردارد و همچون تابلویی، زیبایی‌هایش را هر چند به صورت احتمالی ولی قانون‌مند نمایش دهد. به هر حال، راه را برای تحقیق هر چه بیشتر بسته نمی‌دانیم؛ چرا که

راه بسی دراز است و دشوار. همتی می‌طلبد و عنایتی.

